

УДК 342.5(477)

А. В. П'ятницький,

здобувач Науково-дослідного інституту публічного права (м. Київ)

ДОСВІД КРАЇН ЄВРОПИ ЩОДО ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАХОДІВ ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ

Досліджено досвід окремих країн Європи щодо правового забезпечення реалізації заходів примусового виконання судових рішень, а також визначено можливості його використання в Україні. Наголошено, що з'ясування позитивного досвіду інших країн надасть можливість, по-перше, виявити слабкі місця в національному законодавстві, що визначає правові засади реалізації заходів примусового виконання судових рішень; по-друге, визначити шляхи усунення цих недоліків.

Ключові слова: досвід, правове забезпечення, примусове виконання судових рішень, судовий виконавець.

Постановка проблеми. Проведення реформ у сфері примусового виконання судових рішень, які нині тривають в Україні, потребує глибокого дослідження зарубіжного досвіду правового забезпечення реалізації заходів примусового виконання судових рішень та можливості його використання в Україні. Саме з'ясування позитивного досвіду інших країн надасть можливість, по-перше, виявити слабкі місця в національному законодавстві, що визначає правові засади реалізації заходів примусового виконання судових рішень та можливості його використання в Україні; по-друге, визначити шляхи усунення цих недоліків. Особливо питання дослідження зарубіжного досвіду актуалізується у зв'язку із запровадженням інституту приватних виконавців, які вже протягом багатьох років здійснюють свою діяльність в інших державах.

Стан дослідження. Досвід окремих країн світу щодо правового забезпечення реалізації заходів примусового виконання судових рішень розглядали Н. Ю. Пришва, А. А. Савченко, О. В. Солдатенко, М. В. Старинський, В. В. Сухонос, В. Д. Чернадчук, Н. Г. Шукліна, О. Ю. Грачова, Н. Д. Еріашвілі, Д. М. Козирін, Ю. О. Крохіна та багато інших. Однак, незважаючи на велику кількість наукових пошуків, єдиного комплексного дослідження, присвяченого з'ясуванню досвіду країн Європи щодо правового забезпечення реалізації заходів примусового виконання судових рішень і можливості його використання в Україні, проведено не було.

Саме тому **метою** статті є розглянути досвід країн Європи щодо правового забезпечення реалізації заходів примусового виконання судових рішень та визначити можливості його використання в Україні.

Виклад основного матеріалу. У першу чергу варто приділити увагу досвіду Франції, адже протягом багатьох століть ця держава є

орієнтиром для переважної більшості країн світу в зазначеній сфері. Це пояснюється тим, що у Франції діють найдавніша й, мабуть, найрозвиненіша система та професійна організація приватного виконання, тому французьку систему часто беруть за взірць. Ще з часів французьких королів виконавці були приватними. Зараз у цій державі існують цілі покоління, династії судових виконавців. Судові виконавці (фр. *huissier*) – самозайняті професіонали, які є державними та міністерськими службовцями та спеціалістами з правових питань одночасно. Вони призначаються Міністерством юстиції та керують власним бізнесом так само, як директор керує компанією, беручи на роботу кваліфікованих працівників. У Франції є цікава традиція: коли хтось із виконавців іде на пенсію, він продає свою контору. Нові господарі просто викуповують ліцензії й працюють у середньому по 50 років [1]. Отже, у цій країні правовий статус приватного виконавця поєднує в собі ознаки державного службовця та приватного підприємця. Судовий виконавець має право, здійснюючи свої повноваження, діяти одноосібно або вступити до об'єднання судових виконавців. Оскільки він несе персональну відповідальність за спричинені ним збитки, спільнота судових виконавців страхує власні ризики, а страхові премії розподіляються всередині спільноти виконавців. Під час здійснення повноважень із примусового виконання рішень судовий виконавець діє від імені держави і є посадовою особою, яка вправі застосовувати заходи державного примусу. Із метою підтримання на належному рівні професійних якостей судових виконавців через Національну школу судочинства та інші навчальні заклади реалізується програма безперервної освіти судових виконавців. Регіональні семінари з актуальних проблем примусового виконання рішень судів організовуються та здійснюються під проводом Інституту безперервної освіти судових виконавців [2, с. 81–82].

Цікавим у французькому законодавстві є і те, що примусові виконавці не отримують заробітної плати від держави, а стягують плату за здійснення повноважень, делегованих їм державою, за встановленими державою тарифами. Наприклад, вручення документів у межах процедури примусового виконання тарифіковано державою й оплачується за рахунок боржника. У випадку, якщо примусовий виконавець надає юридичні послуги, які можуть бути в тому самому розмірі надані іншими представниками юридичних професій, тобто не мають монопольного характеру (наприклад, консультації, які можуть також надати адвокати чи нотаріуси), його винагорода має договірний характер та оплачується тим, хто до нього звернувся [3].

Важливо зазначити, що на сьогодні у Франції існує понад 1700 контор, у яких працює понад 3200 виконавців плюс 400 комісарів публічних аукціонів. Ось ці 3200 виконавців і 400 комісарів публічних аукціонів за реформою Макрона зливаються в одну професію. Із 3200 приватними виконавцями працює 12000 працівників (помічники, секретарі, бухгалтері та ін.). Крім них, у Франції діє 450 державних

службовців, які займаються стягненням лише податкових зобов'язань. Цікавим також є той факт, що судові виконавці у Франції можуть установлювати факти, як нотаріуси (наприклад, з'ясувати факт наклепу чи незаконної реклами на інтернет-сайті або під час протестів установлювати, що протестувальники не перешкоджають працівникам проходити на їхні робочі місця, тощо). Такі встановлені факти вже не потребують доказувань у суді [1].

Таким чином, судових виконавців у Франції наділено досить широким колом повноважень, що надає їм можливість виконувати свою діяльність належним чином і мати високий авторитет серед громадян. Окремо хотілося б відмітити той факт, що виконавці там досить рідко застосовують заходи примусового виконання судових рішень щодо боржників. Це, в першу чергу, пов'язано із розвиненим інститутом медіації (непублічна процедура вирішення конфліктів, тому сторони уникають небажаного публічного розголошення конфлікту [4, с. 18]). Виконавці ведуть бесіди з боржником, переконують, надають розстрочки боржникам тощо. Необхідно також зазначити, що на окрему увагу заслуговує існування у Франції такого заходу примусового виконання судового рішення, як можливість виконавця управляти майном боржника. Однак це управління зводиться до того, щоб отримати кошти, які у подальшому можуть бути використані для погашення заборгованості боржника. Цікавим для України може бути досвід Франції стосовно того, що оплата праці виконавця здійснюється не державою, а зацікавленою особою. Зазначене, на нашу думку, по-перше, сприятиме більшій зацікавленості виконавця в результаті своєї роботи, по-друге, зменшить кількість державних витрат.

Наступна країна Європи, якій ми приділимо увагу, є Німеччина. Порядок виконавчого провадження там регулюється Цивільно-процесуальним кодексом Німеччини. Виконання рішень здійснюється в тому муніципальному суді, на території якого необхідно вчинити виконавчі дії. Безпосередньо виконавче провадження здійснюють реєстратори цього суду, повноважні діяти на підставі спеціального сертифікату, який надає право виконувати рішення суду. Для виконання рішення мають бути дотримані такі посилання: сторона повинна мати остаточне рішення у справі; рішення має містити пункт (вказівку) про виконання; рішення з пунктом про виконання має бути вручене стороні, проти якої постановлено рішення [2, с. 82–83]. Варто погодитися з точкою зору Н. В. Шелевера, який зазначає, що реєстратори суду в Німеччині нагадують судових виконавців колишнього Радянського Союзу. Діяльність цих осіб була ефективною, рішення суду виконувалися майже стовідсотково, адже, крім впливу судового виконавця на боржника, був і відповідний вплив суду. Судовий виконавець перебував «під захистом» суду [5]. Судові виконавці в Німеччині здійснюють примусове стягнення на підставі судового рішення. У них є широкий спектр можливостей, як, наприклад, арешт майна боржника з подальшим продажем на торгах, арешт

рахунків і т. ін. Особливістю примусового виконання судового рішення в Німеччині є те, що судовий виконавець має право також за клопотанням боржника відкласти реалізацію арештованого майна на один рік, якщо боржник зобов'язується виплатити борг протягом зазначеного строку. Крім того, звернення стягнення на майно боржника взагалі не здійснюється, якщо не можна очікувати, що отримана сума від реалізації звернених до стягнення предметів перевищить витрати примусового виконання [6]. Варто зазначити, що в Німеччині рішення суду про стягнення боргу є дійсним упродовж тридцяти років, і якщо сьогодні боржник не кредитоспроможний, то завтра його матеріальне становище може кардинально змінитися, і відбудеться примусове виконання судового рішення.

Завершуючи розгляд досвіду Німеччини щодо примусового виконання судових рішень, варто зауважити, що ця країна є взірцем взаємної довіри між виконавцем та учасниками виконавчого провадження, адже виконавець може самостійно надати відстрочку боржнику. Запровадження такого досвіду в нашій державі викликає деякі сумніви, що, в першу чергу, пов'язано з різним менталітетом населення наших країн, оскільки надання українському виконавцю таких повноважень може стати передумовою для зловживання своїм службовим становищем. Втім, необхідно звернути увагу і на позитивний момент, який полягає у тому, що виконавці перебувають під захистом суду, що суттєво підвищує їх авторитет та надає більшу кількість інструментів для виконання обов'язків.

Слід звернути увагу на досвід Італії. Виконавче провадження в цій країні регулюється Цивільним процесуальним кодексом, третій том якого визначає поняття та характеристику виконавчих документів, процедури примусового відчуження майна, відчуження майна боржника, яке перебуває у третіх осіб, порядок проведення публічних торгів та ін. Судові рішення виконують судові виконавці, але значну роль у стадії виконання відіграє і виконавчий суддя, який має право одноосібно вирішувати спірні питання, що виникають під час виконання або в разі створення перешкод виконанню, розглядає клопотання про відстрокування або розстрокування виконання та вирішує низку інших питань. До виконавчих документів, окрім рішень суду, віднесено векселі та цінні папери [7]. Цікаво, що до примусових заходів в Італії належить управління відчуженим майном. Це майно може надаватися в управління одному або декільком кредиторам чи уповноваженій організації (а за наявності згоди з боку кредиторів – і самому боржнику). Управляючий майном зобов'язаний щоквартально звітувати про фінансові результати від такого управління, а також розподіляти між кредиторами прибутки в порядку, який визначив виконавчий суддя [3; 7].

Не можна оминати увагою досвід країни-сусіда – Польщі. Закон про судових виконавців та виконавче провадження від 29 серпня 1997 р. запровадив там нову організаційну модель професії виконавця. Ця

реформа була обумовлена необхідністю вдосконалення системи примусового виконання рішень у країні з економікою, яка динамічно розвивається. Міністерство юстиції Польщі розглядало дві моделі регулювання професії виконавця: прийняття німецької системи, де виконавець є посадовою особою та працівником суду, рішення якого він виконуватиме, або французької, в межах якої судові виконавці надають публічні послуги, але вони не є посадовими особами, а діють від власного імені. Перевага була надана французькій концепції, і відтепер у Польщі судовий виконавець є особою, яка надає публічні послуги. Виконавець здійснює примусове виконання рішень суду, але не є працівником суду чи будь-якого іншого державного органу. Виконавці є особами, які надають публічні послуги, мають власний офіс і професійну практику, подібну до нотаріальної [8]. Кожен судовий виконавець реєструється в певному окружному суді, але може здійснювати свою діяльність по всій країні, за винятком дій щодо звернення стягнення на нерухомість. Судові виконавці звертають стягнення на нерухомість виключно у регіоні окружного суду, де зареєстровано виконавця та який називається виконавчим округом. Польські судові виконавці посідають особливо відповідальне становище і як особи, які надають публічні послуги, здійснюють повноваження, тотожні повноваженням державної адміністрації в межах виконання судових рішень [8].

Варто зауважити, що на сьогодні система примусового виконання судових рішень у Польщі зазнає гострої критики, тому що є мало-ефективною й такою, яка забирає достатню кількість часу. Критика стосується також системи організації органів виконання, прав та обов'язків виконавців судових рішень, а особливо – проблем, пов'язаних із коштами на утримання та нарахування зарплати виконавцям судових рішень [9, с. 127]. Однак зазначене вище не виключає можливості застосування досвіду цієї країни щодо реалізації заходів примусового виконання судових рішень. Так, з позитивного боку варто відмітити те, що у Польщі судовий виконавець має доступ до національного он-лайн реєстру всіх фізичних осіб країни, а також он-лайн доступ до бази даних банківських рахунків і бази даних фонду соціального страхування, що забезпечує ідентифікацію роботодавця боржника (як платника соціальних внесків). Окрім цього, виконавці мають доступ до он-лайн бази даних усіх механічних транспортних засобів. Запровадження такого досвіду, на нашу думку, значно прискорить процес реалізації заходів примусового виконання судових рішень, адже законодавець економить дорогоцінний час, не роблячи запитів.

Розвиток системи примусового виконання Грузії нагадує вітчизняний. У 2000 р. було створено департамент виконання у складі Міністерства юстиції Грузії. До нього перейшли судові виконавці, які до цього працювали при судах. У 2008 р. цей департамент було реорганізовано у самостійний орган, який отримав назву «Національне бюро виконання» (НБВ). Пріоритетами його роботи стало швидке й

ефективне задоволення підтверджених судом вимог громадян. У 2009 р. в Грузії було запроваджено інститут приватного виконання. Діяльність приватних виконавців контролює Мін'юст, він же видає приватникам ліцензії. Платна модель обслуговування є запорукою своєчасного виконання рішень [10]. Поряд із власне виконанням рішень структурні підрозділи НБВ надають низку послуг з констатації фактів (наприклад, фіксація факту залиття квартири), посвідчення договорів, вирішенням спорів як арбітражом, ведення процедур у справах про банкрутство.

Усі процеси роботи персоналу НБВ здійснюються у спеціальній комп'ютерній системі, яка охоплює діловодство, виготовлення процесуальних документів та реєстр виконавчих проваджень і надає доступ до всіх електронних реєстрів Грузії. У цій державі функціонує реєстр соціально незахищених осіб, які мають низький рівень доходів. За наявності боржника в цьому реєстрі виконавче провадження щодо нього зупиняється [11]. Виконавці мають доступ до демографічного реєстру з усіма даними про особу включно з фотографією, що полегшує ідентифікацію боржника під час виконання рішення. Також є повний доступ до реєстрів і баз даних Міністерства внутрішніх справ Грузії, що дає змогу визначити місце проживання боржника, місця скоєння ним адміністративних правопорушень, наприклад за неправильну паркову авто, що дає інформацію виконавцю не тільки про зареєстроване майно боржника, а і про часті місця його перебування. Також є доступ до реєстрів нерухомого майна та юридичних осіб, баз даних податкової інспекції з інформацією про доходи боржника та джерела їх отримання. З 2009 р. Національний банк Грузії надав доступ виконавцям виключно НБВ до інформації про відкриті боржниками банківські рахунки з можливістю їх автоматичного арешту та списання коштів в он-лайн режимі. Приватні виконавці не мають такої можливості [11]. Таким чином, варто з позитивного боку оцінити прогресивність здійснення виконавчого провадження щодо примусового виконання судових рішень у Грузії, зокрема це стосується можливості виконавця в он-лайн режимі списувати кошти з боржника задля погашення його заборгованості перед стягувачем.

Висновки. Узагальнюючи все зазначене, можемо визначити такий позитивний досвід країн Європи щодо правового забезпечення реалізації заходів примусового виконання судових рішень, а також можливості його імплементації в нашої державі:

- необхідно підвищувати престижність роботи виконавця (як державного, так і приватного); зазначене, на нашу думку, можна досягти шляхом підвищення рівня оплати праці виконавців, а також покращення соціально-правових гарантій їх діяльності;

- розширення повноважень виконавця (зокрема державного) щодо можливості самостійно в он-лайн режимі списувати кошти з

боржника задля погашення його заборгованості перед стягувачем (досвід Грузії); звісно, реалізація цього вимагає значних матеріальних витрат, однак це дозволить значно прискорити процедуру примусового виконання судового рішення;

- запровадити систему оплати праці виконавців (державних і приватних) на прикладі Франції, де оплата праці виконавця здійснюється не державою, а зацікавленою особою;

- надати доступ виконавцям до національного он-лайн реєстру всіх фізичних осіб країни, виконавець також повинен мати доступ до баз даних банківських рахунків і фонду соціального страхування, що забезпечує ідентифікацію роботодавця боржника (як платника соціальних внесків);

- запровадження інституту медіації, що, в свою чергу, дозволить, по-перше, скоротити витрати на здійснення виконавчого провадження, по-друге, налагодити діалог між виконавцем та учасниками виконавчого провадження щодо примусового виконання судових рішень.

Список бібліографічних посилань: 1. Шкляр С. Реформа примусового виконання рішень крізь призму досвіду Франції // ЛІГА.Блоги : сайт. 21.06.2017. URL: <http://blog.liga.net/user/vshklyar/article/27428.aspx> (дата звернення: 20.11.2017). 2. Сіверін Д. В. Зарубіжний досвід діяльності органів, що здійснюють повноваження, пов'язані із виконанням судових рішень, та його адаптація до вітчизняної правової системи. *Європейські перспективи*. 2014. № 3. С. 81–87. 3. Авакян А. В. Общая характеристика исполнительного производства в зарубежных странах. *Конституционное Правосудие*. 2003. Вып. 4 (22). URL: http://www.concourt.am/armenian/con_right/4.22-2003/A.V.%20Avakyan.htm (дата звернення: 22.11.2017). 4. Ульянова Г. О. Захист авторських прав у правовідносинах, які виникають у зв'язку з рекламою : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2008. 197 с. 5. Шелевер Н. В. Особливості виконавчого провадження в країнах Європейського Союзу. *Форум права*. 2016. № 1. С. 262–266. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2016_1_42 (дата звернення: 15.11.2017). 6. Миронюк Р. Зарубежный опыт принудительного исполнения решений судов и других органов публичной администрации и направления его внедрения в Украине. *Leges si viata = Закон и Жизнь*. 2015. № 4/2 (280). С. 52–56. URL: <http://www.legesiaviata.in.ua/archive/2015/4-2/15.pdf> (дата звернення: 20.10.2017). 7. Шандрук С. Системи примусового виконання рішень суду. Світовий досвід. *Демократичне врядування*. 2010. Вип. 5. URL: http://lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik5/fail/+Shandruk.pdf (дата звернення: 23.11.2017). 8. Фронцек Р. Професія судового виконавця в Польщі // ISPOLNITEL.com : Сообщество частных исполнителей Украины : сайт. URL: <http://ispolnitel.com/publications/67-rubrika-obzor-zarubezhnogo-opyta-polsha> (дата звернення: 27.11.2017). Перекл. ст. Rafał Fronczek у виданні «Law in transition» (2014). 9. Леунова В. О., Солонар А. В. Запровадження інституту приватних виконавців // Діяльність органів публічної влади щодо забезпечення стабільності та безпеки суспільства : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Суми, 21–22 трав. 2015 р. / за ред. А. М. Куліша, М. М. Бурбики, О. М. Резніка. Суми : СумДУ, 2015. С. 127–130. 10. Авторгов А. Кто исполнит решение суда // Экономическая правда : сайт. 12.01.2015. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2015/01/12/520617/> (дата звернення: 27.11.2017). 11. Воробйов О. Досвід Грузії у сфері виконання

судових рішень // Vse.Media : сайт. 27.11.2017. URL: <http://vse.media/dosvid-guzyiyi-u-sferi-vikonannya-sudovih-rishen/> (дата звернення: 30.11.2017).

Надійшла до редакції 11.12.2017

Пятницький А. В. Опыт стран Европы относительно правового обеспечения реализации мер принудительного исполнения судебных решений и возможности его использования в Украине

Исследован опыт отдельных стран Европы относительно правового обеспечения реализации мер принудительного исполнения судебных решений, а также определены возможности его использования в Украине. Отмечено, что выявление положительного опыта других стран позволит, во-первых, выявить слабые места в национальном законодательстве, определяющем правовые основы реализации мер принудительного исполнения судебных решений; во-вторых, определить пути устранения этих недостатков.

Ключевые слова: опыт, правовое обеспечение, принудительное исполнение судебных решений, судебный исполнитель.

Piatnytskyi A. V. The experience of European countries regarding the legal provision of implementing the measures of compulsory execution of judgments and possibilities of its use in Ukraine

The experience of some European countries in relation to the legal provision of implementing the measures of compulsory execution of judgments has been researched; as well as the possibilities of its use in Ukraine have been defined. In particular, it is necessary to increase the prestige of the work of an officer of justice (both public and private), which can be achieved by raising the level of remuneration of the officers of justice, as well as improving the social and legal guarantees of their activities; to expand the powers of the officers of justice (in particular, the state one) regarding the possibility to independently write off the funds from the debtor in the online mode for repayment of his debts to an execution creditor; to implement a system of remuneration of the officers of justice (public and private) on the example of France, where the remuneration of the work of the officers of justice is carried out not by the state but by the person concerned; to provide access to the officers of justice to national online registry of all individuals in the country, as well as the access to database of bank accounts and social insurance fund that guarantees the identification of the employer of the debtor (as a payer of social contributions); to introduce the institution of mediation, which, in turn, will first of all reduce the expenses for implementing executive proceedings, secondly, to establish a dialogue between an officer of justice and members of the executive proceedings in regard to the compulsory execution of judgments.

It has been emphasized that the study of the positive experience of other countries will enable, first of all, to detect shortcomings in national legislation that defines the legal principles of the implementation of the measures of compulsory execution of judgments, and secondly, to determine the ways to eliminate these shortcomings.

Keywords: experience, legal provision, compulsory execution of judgments, an officer of justice.

